

Bir Bilim İnsanın, Tuncer Bulutay'ın Ardından

Selim Soydemir

Mekteb-i Mülkiye'ye 1979 girişliler olarak Tuncer Hoca'nın derslerini alacak sınıfa geldiğimizde 12 Eylül Darbecileri, kendi kafalarına uymayan akademisyenleri, bilim adamlarını tasfiye etmişlerdi. Tasfiyenin adı 1402 Sayılı Sıkıyönetim Kanunu ile "darbecilerin" görüşlerine uymayan özgür ve bilimsel düşünebilen bilim adamlarının önde gelenlerini tasfiye ederek akademiye sindirmektir². Tuncer Hoca da 1402 ile ilk atılanlardan olmuştur. Kendi deyişle bu onun onuruydu ama tüllap açısından büyük kayıp, o yılların entelektüel birikiminden uzak kalmak ve o birikimden doğrudan yararlanamamaktı. Biz de bu kaybedenler arasında yer aldık.

Tuncer Hocanın dört asistanı Nuri Yıldırım ve Yılmaz Akyüz haricinde Hasan Ersel ve Ercan Uygur'dan ders aldım. Onlar derslerinde Tuncer Bulutay'ın öğrencisi olmaktan dolayı ne kadar şanslı olduklarını ve hocanın kendilerine ve akademik hayata katkılarını anlatırlardı. 12 Eylül Darbecileri maalesef bizi bu onurdan, bu bilimsel kutuptan yararlanma, ondan feyz alma imkânımızı elimizden almıştı. O nedenle Tuncer hocayla Mülkiyeliler Birliği çatısı altında yaptığımız iki çalışma (İsmail Türk'e Armağan³ ve Tuncer Bulutay'ın Bilimsel Yolculuğu⁴) boyunca birlikteliğimiz ve pandemi nedeniyle getirilen yasaklara kadar ve yasak süresince kaçamak yaptığımız yürüyüşler Hoca'nın benim için özel dersleri oldu. Bir anlamda o kayıp yılları telafi ettim.

Hoca, bilimsel hayatının düşüncelerinin nasıl geliştiğini, nasıl evrildiğini, o süreçler içinde dünya ve ülke koşullarının nasıl değiştiğini "Tuncer Bulutay'ın Bilimsel Yolculuğu" adlı söyleşimizde anlattı. Aşağıdaki kısa metinde bu çalışmalardan ve yürüyüşlerden edindiklerimden, okuduklarımdan ve dinlediklerimden hareketle bir bilim insanını ve bilim insanı yetiştirmenin ortamını onun yaklaşımıyla yazmaya çalıştım.

Bilim İnsanı

Hoca'nın "bilim insanı" tanımlaması bilim insanı olmak isteyen gençlere ve bilim insanı yetiştirmek isteyenlere yol gösterecek niteliktedir. Onun bilimsel yolculuğu da bu çerçevede geçmiştir. Ona göre, "Bilim insanı ... 'her şeyden şüphe eden, her şeyi sorgulayan, eski düşüncelerini yadsımaktan çekinmeyendir'. Yani, bilim insanı tam özgürdür. Hatta kendisinin geçmişte ileri sürdüklerinden bile bağımsızdır, özgürdür. Geçersiz hale geldiklerinde eski görüşlerine bağlı

kalmamalıdır, kendi geçmişine karşı da özgür olmalıdır...” Hoca kendisini de bu açıdan değerlendirir ve “Ben kendi geçmişime karşı hep özgür olmayı istedim ve oldum da” derdi.

Ortam

Tuncer Bulutay “bilim insanı, akademisyen ve insan yetiştirmede” ortamın önemine hep vurgu yapardı. “Bizim yetişmemizde Mülkiyenin özelliklerinden birisi demokratik ve serbest tartışma ortamının ve hocalarımızda var olan gelecek kuşaklar bizi aşacaklar zihniyetinin de belirleyici katkısı oldu, Mülkiyede hocalarımın (Sadun Aren ve Nejat Bengül) bana verdikleri nasihat şuydu: ‘Benim kadar olursan hiçbir şey olmamışsın demektir, beni geçmelisin’. Hoca, hocalarından aldığı bu nasihati kendisi de uyguladı. Çünkü bilim de toplum da ancak böyle gelişebilirdi, aksi taktirde gelişme en fazla hoca veya öncü kadar olabilirdi, zaman içinde başkaları gelişirken siz olduğunuz yerde “kalırsanız zaten geriliyorsunuz demektir” derdi. “Özgür bir ortam oluşturulması” hem bilimin gelişmesi hem de toplumsal barışın tesisi ve toplumun gelişimi açısından vazgeçilmezdir. “Özgür bir ortamda insanlar düşüncelerini serbestçe söyleyebilmeli, tartışabilmeli ve yeteneklerini sonuna kadar kullanabilmelidir. OHAL’in en büyük sakıncası da budur⁵. İnsanlar fikirlerini serbestçe söyleyemiyor, söyleyemeyince de yetenekler köreliyor, fikir hayatı ve akademik hayat kısırlaşıyor. Bu da dalga dalga sosyal bilimlerden fen bilimlerine kadar her alanı etkiliyor”.

Öğrenmenin Yolu

Tuncer Hoca, çok konuşmasında öğrenmeye açık olduktan sonra öğrenmenin yolunun çok çeşitli olduğunu anlatırdı. “İnsanlar en çok kendine yakın kültürde olanlardan öğreniyor, ... onların birikimlerinden öğreniyor, o birikimler hem sizin hem de konuştuğunuz kişinin oluyor” böylece bilgi birikimi bileşik bir şekilde artabiliyordu. Hiç çekinmeden “Ben, en çok da öğrencilerimden öğrendim” derdi. “Bazen istisnai olaylardan da öğreniyorsunuz. Mülkiyede hocalık yaparken, özellikle acayıp, istisnai çocuklardan çok öğrendim, çünkü onlar sizin anlattıklarınızı değil farklı şeyler sorarlardı. Bana en çarpıcı şeyleri öğreten soruları onlardan öğrendim” diye de ilave etmişti. Çünkü sizin anlattığınızı size soran soru size bir şey katmıyordu, gelişmenize bir katkı yapmıyordu. O aynı zamanda “bilmiyorum” diyebilirdi. Öğrencilerinden bilmediği bir soru geldiğinde çekinmeden “ben bunu bilmiyorum, haftaya araştırır, gelecek ders yanıtlamı veririm” derdi.

Saçmalama Özgürlüğü

Bilim insanı yetiştirme ve fikir hayatının zenginleşmesi konusunda “saçmalama özgürlüğü” üzerinde çok durduğu ilkelerinden, olmazsa olmazlarındandı: “Saçmalama Özgürlüğü toplumlar ve özellikle akademik hayat için vazgeçilmezdir... Yüz tane saçmalarsınız ama yüz birinci hepsini telafi eder ve büyük bir atılımın temelini oluşturur. Einstein’ın durumu da budur... Saçmalamayı yasaklamak yaşamın zenginliğini yok etmek demektir. Ama saçmaladığında bir zarara yol açabilirsin diyebilirsiniz. Bu da doğru ama, yeni şeyler hep böyle doğuyor.” Birisinin “saçmaladığını” tespit edecek kişi o dönemin hâkim görüşünün sahipleri olacağından “saçmalamaya” müsaade edilmediği taktirde statükoyu aşmak mümkün olmayacaktır, çünkü statükoya karşı her görüş “saçma” olarak değerlendirilip bastırılabilir. Dolayısıyla ne bilim yapılabilir ne de toplum gelişebilir.

Onun demokrasi ve üniversite anlayışının temelinde “saçmalama özgürlüğü ve özgür tartışma ortamının” sağlanması yanında, farklı seslerin serbestçe, kısıtsız ifade edilebilmesi yer almaktadır. Çünkü; “Herkes aynı şeyleri söylese, ortaya yeni bir şey çıkmaz ki. Sadece liderin, öncünün, yukarıdakilerin veya sesi en çok çıkanın söyledikleri tekrarlanır. Bu da doğal olarak yeni bir şeyler yaratılmasının önündeki engellerden birisidir.” Tam da bu nedenle bir anayasanın “Öncelikle özgürlükleri artırmasını” vurguluyor ve “Özgürlükler artınca insanlar geleceğe daha kolaylıkla yatırım yapıp, ekonomide, siyasette, bilimde ve sosyal hayatta yeni fikirlerin peşine düşüp, yeni fikirler üretip sinerji yaratıyorlar” diyordu. 1961 Anayasası’ndan sonra üniversitelerdeki atılımı da ekonomide yaşanan “Altın Çağı” da bu özgürlük ortamına bağlıyordu.

Değişim

Hoca’nın bilim dünyasına katılacaklara, bilim adamı olmak isteyenlere ve yöneticilere işaret ettiği, gösterdiği bir husus da hayatın, bilimin ve hatta insanın kendisinin sürekli değiştiği idi. O nedenle “Hayatım, öğrendiklerimin, bildiklerimin eksik veya yanlış olduğunu öğrenmekle geçti” demekle insanın ve özellikle bilim adamının kendi geçmişinden özgürleşebilmesini anlatmaya çalışıyordu. “İnsan en çok yanılgılarından öğrenir” derdi. “Ben yanılmam hep doğru söylerim konusunda ısrar edersen, hep eskileri söylüyorsun demektir ki, dünya değişiyor, hem de sürekli değişiyor. O günkü dünya başka, şimdiki başka”.

Çeşitlilik

Tuncer hoca “Çeşitlilik bütün toplumların en önemli özelliklerinden biridir. Bu genellikle göz ardı edilir. Hâlbuki çeşitlilik-farklılık, insanı her şeyden önce çok daha özgür yapar, çok da müsamahalı yapar, hoşgörülü yapar: ‘Bak bu da böyle düşünüyor’. ‘Neden böyle düşünüyor?’ Demek ki ‘böyle de düşünülebilirmiş’. Bunlar insanı çok zenginleştiren unsurlar. Ben de Mülkiyenin bu verimli ortamından hem öğrenci olduğum zaman hem de sonraki dönemlerde çok şeyler öğrendim” der ve “Tek tipten bir şey çıkmaz” diye de ilave ederdi. Tam bu noktadan hareketle her şehirde, kasabada üniversite açılmasına karşı çıkardı. Çünkü farklı şehirlerden gençler bir araya geldikçe farklılıkları görüp yaşayabilirlerdi, öğrenci yüksek öğrenime başlayınca şaşırırmalıydı. Kendi yöresindeki okula giden öğrenciler “farklılıkları yaşayamaz ve şaşırılmazlardı.” Dolayısıyla, çeşitlilik kayboldukça kısırlaşma ve içe kapanma başlardı. Maalesef, son yıllarda her kasabaya eskinin Kamu İktisadi Teşebbüslerinin yerine üniversite veya yüksek okul açılıyor, dünya listelerinde yer almak yerine bununla övünülüyor. Hoca da bu konuda net fikirler ileri sürüyordu: “Üniversite dediğiniz başka bir şeydir. Üniversite büyük şehirlerde olmalı. Alt gelir gruplarından gelen gençler üniversiteye geldiklerinde şaşırılmalı ve orada karşılaştıkları yeni dünyayı inceleyip, beğendiklerini benimsemeliler”, gençler büyük şehre geldiklerinde şaşırılmalı, çünkü şaşıracaklar ki dünyaları değişsin, dünyaları değişmezse bakışları da değişmez aynı ortam içinde kalırlar, dolayısıyla da gelişime kapalı halde hayatlarına devam ederler derdi.

Sürekli Merak

Tuncer Bulutay yeni şeyler öğrenmek, yurt içinden ve dışından başkalarının dediklerini takip etmek için Ankara’daki uzman kütüphaneleri gezirdi ve yeni yayınları ve dergileri takip eder, bir doktora talebesi gibi notlar alırdı. Her Perşembe, Sermaye Piyasası Kurulunun kütüphanesine gelir bir köşeye çekilir, saatlerle takip ettiği dergileri ve kitapları okur ve öğrenme isteğini tatmin etmeye çalışırdı. Sorduğumuzda da “kendimi yeniliyorum” derdi. “Okuyup yazmazsanız, sürekli yeni şeyler öğrenmezseniz bitersiniz” diye de tavsiyede bulunurdu.

Bilim insanlarına önerileri arasında ön sıralarda yer alan tespiti ise merak, “merak olmadan olmaz” derdi. Emekliliğinin üzerinden yıllar geçmesine rağmen hep merakının peşinden koştu. Hatta 1990’ların ortasında Denizli ve Gaziantep illerinin hem sanayide hem de ticarete diğer illere göre hızlı gelişmesinin nedenlerini merak ediyor ve bu merakını da çevresindekilere bulaştırıyordu.

Bu merak, anlamaya çalışma ve ardında Türkiye için sonuçlar çıkarılabilir mi? düşüncesinden hareketle Devlet Planlama Teşkilatı, Sermaye Piyasası Kurulu ve Devlet İstatistik Kurumu temsilcilerini bir araya getirerek “Denizli-Gaziantep’te Ne Oluyor?” projesinin oluşturulmasına, organizasyonuna, yürütülmesine önyak olmuştu⁶.

Karşı Görüşlerden Öğrenmek

Bilim insanlığının özelliklerinden biri olarak karşı görüşleri dinlemenin önemine çok vurgu yapardı. “Tartışmaya çıkanların karşı tarafı mat etmeye yönelik” yaklaşımlarının esas olduğu, ortamlarda da farklı fikirlerin hiç gündeme bile getirilmediğini düşünürsek “En çok karşı görüştekilerden öğrendim” tespitinin, onun alçak gönüllülüğe ve öğrenmeye verdiği önemini anlayabiliriz. “Samuelson’un görüşlerini benimserdim ama en çok da M. Friedman’dan yararlandım...Karşıt görüşler olmazsa, sistemin aksaklıkları belirtilmezse... çok fazla şey öğrenemiyorsun. İnsan karşıtlarını okursa kendini geliştirir, karşıtlarından öğrenir. Aksi takdirde hep iman tazeleme oluyor. Seni destekleyenler ise sadece pohpohluyor.” Dolayısıyla tek tip fikrin olduğu ortamlarda üretilenlerin genetik olarak bozulmuş olma ihtimali bir hayli yüksek oluyor.

Yazmak

Hoca, yazmanın ne kadar önemli olduğunu vurgular ve “yazın” derdi. “Yazmak insanın düşüncesine bir intizam getiriyor, sistematiklik getiriyor. Bir de yazdığınız kalıcı oluyor. Sözlü ifadeler geçip gidiyor. Yazdıklarınız topluma mâl olduğu gibi, sizi yazarken daha düzenli olmaya, etraflı düşünmeye ve çalışmaya yönlendiriyor.” diyerek düşünen insanları yazmaya davet ediyordu.

İyi İktisatçı

Hoca’nın, ülkemizde iktisat öğreniminin ve camiasının temel direklerinden olması ve pek çok kavramı ve yeniliği⁷ onun tanıtmasından hareketle, iktisatçılara ve iktisatçı olmak isteyenlere bazı öğütlerini de vurgulamadan geçmemek gerekir. Ona göre iktisat, matematiksel ve arz ve talep eğrilerinden oluşan bir disiplin değil, matematikten edebiyata, edebiyattan psikolojiye, psikolojiden tarihe kadar pek çok disiplini yatay kesen bir disiplin olmasıdır. O nedenle de iyi iktisatçı olabilmek için öncelikle iyi okuyucu olmak ve hemen hemen hayatın her dalından okumak gerekmektedir. Kuantum fiziğinin, parçacık fiziğinin, karmaşıklığın ve kaosun iktisadın temel meseleleri arasında sayılmalıdır.

Bilim Adamının Sorumluluğu

Tuncer Hoca'nın bilim adamı konusundaki görüşlerinde vurgulanması gereken bir nokta da, bilim adamının sorumluluğudur. 2016'nın son günlerinde TÜİK, milli gelir serilerinde büyük değişiklikler yaptı ve hatta hesaplama yöntemlerini değiştirdi. Reel GSYH hesaplamaları yerine zincirlenmiş hacim endeksini uygulamaya başladı. Sorumlu bir bilim adamı olarak Hoca, diğer hocalarla beraber çalışarak onlarla birlikte bu değişikliğin ne kadar hatalı olduğunu anlatmak üzere, herhangi bir maddi menfaat gözetmeden TÜİK ve Kalkınma Bakanlığının kapılarını ařındırmıřtı⁸. Hoca bu uğraşmalarını "yarınki nesiller bu işler olurken sen, bilim adamı olarak ne yaptın dediklerinde bir kenarda bekledim dememek için yaptım" diye açıklıyordu.

Daima Bilim

"Hayat sürekli değişen ve çelişkiler içerdiiğinden tek boyutlu rasyonel bir otonomla açıklamanın olanağı yoktur" derdi⁹. Bu durumda, ona göre yapılabilecek şey "daima bilim yapmak, irdelemek ve incelemektir... Sonuçta kesin hatta anlamlı sonuçlara ulaşılamayacağı bilinse ya da öngörölse bile irdelemekten vazgeçmemek, bu davranış biçimini rasyonel bulmayanlar bulursa, hatta bu savda bir haklılık payı olsa da bu yolda ısrar etmek" gerekmektedir. "Bu irdelemenin en iyi yolu da önce kendini anlamaya çalışmaktır. Tıpkı Yunus Emre'nin dediği gibi":

"Beni bende demen, ben de değilim
Bir ben vardır bende, benden içeri"

Ve Bir şiir

Tuncer Bulutay, hayatı boyunca şiir ve edebiyatla bir arada olmuş; okumaya, öğrenmeye çalışmıştır. Bazı toplantılarda Nazım Hikmet, Yunus Emre'den, Orhan Veli gibi şairlerden çeşitli şiirleri teklemekten, bütün duygusuyla beraber okurdu. O nedenle aşağıdaki şiir, onun hem bilimsel yaklaşımlarını hem de şiir tutkusunu ifade etmektedir. Hatta "bu sözlerin benim olmasını ne çok isterdim, ama adam yedi yüz yıl önce yazmış" diye de duygularını açıkça ifade etmişti.

Her gün bir yerden göçmek ne iyi
Her gün bir yere konmak ne güzel
Bulanmadan, donmadan akmak, ne hoş!
Dünle beraber gitti cancağzım,
Ne kadar söz varsa düne ait
şimdi yeni şeyler söylemek lazım...

Mevlâna Celaleddin Rumi

Sonnotlar

1 Anma etkinliğinin gerçekleşmesi için sunduğu özverili destek için SBF İktisat Bölümü Araştırma Görevlisi Özgün Yorga'ya, yapılan konuşmaları yazıya aktaran ve dergimizde yayınlanmasını sağlayan öğrencilerimiz Müge Batmaz, Aleyna Çoban, Dilara Bengü, Elif Nur Ergüz, Fadime Kuş, Hazal Özcan, Öykü Ateş, Serra Timur, Ümit Tanır, Utku Erol, Zeynep Küçükkaya, Kaan Şahin'e teşekkürü bir borç biliriz.

2 KHK'liler konusunda ise hep üzölmüş ve üniversitelerin üniversite olması konusunda bir darbe gibi değerlendirmişti.

3 Prof.Dr. İsmail Türk'e Armağan, Tuncer Bulutay, Selim Soydemir, Dilek Özkök Çubukçu (edts) Mülkiyeliler Birliği Yayını, 2013

4 Tuncer Bulutay'ın Bilimsel Yolculuğu, Tuncer Bulutay, Selim Soydemir; Mülkiyeliler Birliği Yayını

5 Tuncer Hocayla "Tuncer Bulutay'ın Bilimsel Yolculuğu" söyleşisini yaptığımız sırada OHAL vardı.

6 Projeye çok emek ve para harcandı, ama yeni gelen yöneticilerin ilgi alanına girmemesi yüzünden proje, maalesef bitirilemedi.

7 Matematiksel iktisadı Türkiye'ye getirenlerden ilk olması

8 Tuncer Bulutay, Ercan Uygur, Oktar Türel ve Aşkın Türel beraberce TÜİK'e ve Kalkınma Bakanlığı'na giderler görüşlerini iletirler, görüşleri dikkate alınmaz ve sonunda görüşlerini Cumhuriyet Gazetesi'nin 28 Mart 2017 tarihli Akademi Eki'nde "Yeni Ulusal Gelir Serileri Üzerine Gözlem ve Değerlendirmeler" başlığı ile yayınlılar.

9 Bulutay T. 2004: "İktisat Kuramının Temel İlkeleri ve Eleştirileri", İktisat İşletme ve Finans dergisi, Yıl 19, Sayı 224, s 30-91.